

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5 (3)

2026

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, may.
3-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdulkarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHGA QARATILGAN HAYOTIY TASHABBUSLAR.....	12
Muxiddin Kalonov	
O'ZBEKISTONDA NAQDSIZ TO'LOVLAR ULUSHINING OSHISHI VA PUL MASSASI NAZORATI SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.....	28
Pardayev G'ayrat Jabbor o'g'li	
BUXGALTERIYA HISOBINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI HISOB SIYOSATINING SHAKLLANISHIDA ASOS SIFATIDA.....	34
Abduvaxidov Farxod Tuychiyevich	
O'ZBEKISTON AUDITORLIK TASHKILOTLARIDA ICHKI SIFAT NAZORATI STANDARTLARINI RISKKA YO'NALTIRILGAN YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	41
Bobonarova Kamola	
SANOAT KORXONALARINING INVESTITSION-INNOVATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI.....	47
Azizova Habiba Arslonovna	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIGA RAQAMLI DAVLAT XIZMATLARINI KO'RSATISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI.....	56
Yusupova Dilbar Mirabidovna	
KARBOHOVYIE KREDITVYI V AGRAPNOM SEKTOPE KAK INSTRUMENT RAZVITIYA ZELENOY EKONOMIKI UZBEKISTANA.....	61
Abdullaeva Zaynab Ruslanovna	
BUXORO ZINDONI VA BOLO HOVUZ ANSAMBLI MISOLIDA TARIXIY OBIDALARNING BARQAROR TURISTIK SIG'IMI TAHLILI.....	66
Shodiyeva Moxichehra Shokir qizi, Qilichov Muhridin Husniddin o'g'li	
SOLIQ TIZIMIDA SOLIQ RISKINI BAHOLASH USLUBIYOTI.....	73
Ravshanjon Azimovich	
O'ZBEKISTONDA UMUMIY O'RTA TA'LIM TIZIMI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA BUXORO VILOYATI TAHLILI.....	80
Davidxodjayev Oybek Obidovich	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSION KREDITLASHLASHNING AMALDAGI HOLATI VA ISTIQBOLLARI.....	85
Abdurashidova Mohidil Qodir qizi, Karimova A.	
IQTISODIYOTNI TRANSFORMATSIYALASH SHAROITIDA DXSH ASOSIDA FAOLIYAT YURITAYOTGAN TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHNI BAHOLASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI.....	91
Toxirov Jaxongir Maxmudjon o'g'li	
SURXONDARYO VILOYATIDA UY-JOY QURILISHI VA IPOTEKA KREDITLASHNING O'ZARO BOG'LIQLIGI.....	96
Turopova Nigora Xolmurod qizi, Safarova Dilrabo Baxriddin qizi	
ESG INTEGRATION AND GREEN FINANCIAL ANALYSIS: A NEW METHODOLOGICAL APPROACH TO CORPORATE FINANCIAL SUSTAINABILITY.....	100
Erkin Temirovich Shodiev	
THE CURRENT STATE OF DIGITALIZATION OF TOURISM IN UZBEKISTAN AND PROSPECTS FOR ITS DEVELOPMENT.....	105
Bekmurodov Bakhtiyor Farkhodovich	
TA'LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISHDA OPTIMALLASHTIRISH ZARURATI VA YO'NALISHLARI.....	113
Umarov Avzaljon Yodgorali o'g'li	

АХОЛИ ИСТЕ’МОЛ МАДАНИЯТИ ВА МИЛЛИЙ IQTISODIY O’SISHGA TA’SIRI	118
Rustamov Sheroz Oblokulovich	
ISHLAB CHIQRISH OMILLARINING IQTISODIY O’SISHGA TA’SIRI: KOBБ–DOUGLAS MODELII ASOSIDA EKONOMETRIK TAHLIL	123
Maxmudov Sobir Xudoyberdiyevich	
BARQAROR SHAHARSOZLIK RIVOJLANISHIGA ERISHISHDA QATTIQ CHIQINDILARNI KOMPLEKS BOSHQARISH	129
Firas Halawani, Feruza Insavaliyeva	
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕАЛИЗАЦИИ НА НАЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ КЛЮЧЕВЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СОГЛАШЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ТРАНСГРАНИЧНЫМ ЗАГРЯЗНЕНИЕМ, В УЗБЕКИСТАНЕ И СОСЕДНИХ СТРАНАХ.....	139
Шафикова Луиза, Ойбек Камилов	
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА УЗБЕКИСТАНА: ОЦЕНКА ТЕКУЩЕГО УРОВНЯ И ПОТЕНЦИАЛА РОСТА	150
Омонтурдиева Диёра	
YER VA SUV RESURSLARINI INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARISHDA DRONLARDAN FOYDALANISH.....	155
Matkarimov Mansur	
YASHIL INVESTITSIYALAR BOZORI MEKANIZMINING DASTAKLARI	161
Ziyodullayeva Gulasal Akmal qizi	
СТРАТЕГИЯ ПРИВЛЕЧЕНИЯ И УДЕРЖАНИЯ ПЕРСОНАЛА ПОСРЕДСТВОМ HR-БРЕНДИНГА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПРАКТИКА РЕАЛИЗАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	167
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
KAMBAG’ALLIKNI MONETAR VA KO’P O’LCHOVLI VAHOLASH METODOLOGIYASI ASOSIDA IQTISODIY O’SISH STRATEGIYALARINI KONSEPTUAL TAKOMILLASHTIRISH	173
Sotiboldiyev Asadbek Hasan o’g’li	
QURILISH SANOATIDA RESURS TEJAMKOR ISHLAB CHIQRISH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO’NALISHLARI.....	179
Utbasarov Doniyorjon Baxtiyorovich	
KICHIK BIZNESDA XIZMATLAR SOHASINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI.....	188
Raximov Zafar Komilovich, Mamatazimov Jaloliddin Sherzod o’g’li	
MANAGING DIGITAL TRANSFORMATION IN PRIMARY HEALTHCARE: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW	192
Ashurova Sitora Xusnitdin qizi	
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАВОВЫЕ ПРОБЕЛЫ В УПРАВЛЕНИИ ТРАНСГРАНИЧНЫМ ЗАГРЯЗНЕНИЕМ ВОД В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	197
Тиллахуджаев Аббосхон, Дилфуза Шакирова, Мухамедалиева Сайёра, Ойбек Камилов	
JAHON ME’MORIY MEROSIDAN TURIZMDA FOYDALANISH: DOLZARB MUAMMOLAR, ZAMONAVIY YECHIMLAR VA ISTIQBOLLI TAKLIFLAR.....	208
Qilichov Muhriddin Husniddin o’g’li	
IMPROVING SALES PROMOTION STRATEGIES FOR UZBEK EXPORTERS IN DEVELOPING FOREIGN MARKETS.....	217
Aziz Kurbanovich Abdullaev, Rustamova Madina Baxrom qizi	
ENVIRONMENTAL DEGRADATION AND CARBON EMISSION: INTERCONNECTED LINKS WITH ECONOMIC GROWTH IN POST-SOVIET.....	222
Rajabova Malika Nuriddin qizi	
NATIJAGA YO’NALTIRILGAN BUDJETLASHTIRISHGA OID ILMIY QARASHLAR VA YONDASHUVLAR	230
Qosimova Gulyar Axmatovna	

ТРАНСГРАНИЧНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН.....	236
Наурызбаев Алиакбар Рустамович	
ВЗАИМОСВЯЗЬ УРОВНЯ ЖИЗНИ И ИНДЕКСА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	239
Усманова Зумрад Исламовна	
KIMYO SANOAT KORXONALARINING INNOVATSION FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH CHORALARI	242
Muxammadiyeva Munira Zaynabuddinovna	
QISHLOQ UY-JOY QURILISHIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARINING AHAMIYATI.....	248
Xannarov Komiljon Karimovich	
TIBBIYOT MUASSASALARI FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISH VA VAZIFALAR TAQSIMOTI TAMOYILLARI.....	253
Saidov Suhrob Shodmonovich	
HUDUDIY IQTISODIY INTEGRATSIYA RIVOJLANISHINING XORIJIY TAJRIBASI VA MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARI UCHUN AHAMIYATI.....	257
Akbarova Kamola Akmaljonovna	
MOLIYAVIY TAHLIL AXBOROT BAZASINING KORXONA RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIRI	263
Karimov Eminjon Gopardjonovich	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA INVESTITSIYALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI	270
Shermatov Axror Abdixakimovich	
QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH VA ENERGIYA SAQLASH TIZIMLARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	275
Ergash Bobobekov	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARIDA ISLOM MOLIYASINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	281
Yo'ldoshev Jamshid Nu'monovich	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARINI SAMARALI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	285
Qurbonova Rahima Jamshedovna	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI ISH O'RINLARINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	290
Ibroximova Nafosat Abdusattor qizi	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA QAYTA ISHLASHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR.....	297
Raximov Zikrullo Soyibjon o'g'li	
RAQAMLI MUHITDA REKREATSION XIZMATLAR MARKETINGINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	302
Usmanova Zumrad Islamovna	
WAYS TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATIONAL SERVICES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	306
Iskhakova Sarvar Ayubovna, Amriyeva Shahzoda Shukhratovna	
BARQAROR TURIZMGA ERISHISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	312
Baxtiyorov Javlon Fazliddin o'g'li	
MEVA MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING ZAMONAVIY TIZIMI.....	316
Yusufova Laylo G'ayrat qizi	

AHOLISI ZICH JOYLASHGAN HUDUDLARDA QISHLOQ JOYLARINING BARQAROR RIVOJLANISHI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR.....	325
Yusufjonov Jahongir Ilxomjon o'g'li	
СТРАТЕГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В ФИЛОСОФИИ СТОИЦИЗМА И СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ СТРАТЕГИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЗГЛЯДОВ МАРКА АВРЕЛИЯ И КОНЦЕПЦИИ СТРАТЕГИРОВАНИЯ ВЛАДИМИРА Л. КВИНТА.....	329
Норкулов Суннатбек Алишерович	
О'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	335
Kurbanov Baxodir Negmatullayevich	
MAMLAKATIMIZDA INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QULAY BIZNES MUHITINING TA'SIRI.....	341
Vahidova Gulhayyo Arzi qizi	
O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI BANK KREDITLARI BILAN TA'MINLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	347
Raxmanova Ilmira Rustamovna	
SAVDO KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MA'LUMOTLAR TAHLILI VA MAQSADLI MARKETINGDAN FOYDALANISH YO'NALISHLARI.....	354
Toxirov Javlon Raximovich	

SAVDO KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MA'LUMOTLAR TAHLILI VA MAQSADLI MARKETINGDAN FOYDALANISH YO'NALISHLARI

Toxirov Javlon Raximovich

Buxoro davlat universiteti

Iqtisodiyot va turizm fakulteti

Marketing va menejment kafedrası professori (PhD)

Annotatsiya: Maqolada savdo korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish maqsadida data analytics (ma'lumotlar tahlili) va target marketing (maqsadli marketing) vositalaridan foydalanish mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda zamonaviy analitik texnologiyalar — RFM-tahlil, mijoz hayotiy qiymati (CLV), prediktiv analitika, mashinaviy o'rganish algoritmlari — va target marketingning amaliy yondashuvlari, ya'ni personalizatsiya, behavioral targeting, geomarketing o'rganildi. Tahlilda O'zbekistondagi yetakchi savdo korxonalari — Uzum Market, Korzinka, Makro, Magnum — misolida data-driven yondashuvning samaradorligi baholandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, data analytics va target marketingni kompleks tarzda joriy etish savdo korxonasining sof foyda marjasini 12–18 foizga, mijoz konversiyasini 22–35 foizga oshirish imkonini beradi. Maqola IMRAD strukturasi asosida tayyorlangan va savdo korxonalari rahbariyati, marketing mutaxassislari hamda akademik tadqiqotchilar uchun ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: data analytics, target marketing, raqobatbardoshlik, savdo korxonalari, mijoz segmentatsiyasi, RFM-tahlil, CLV, personalizatsiya, prediktiv analitika, mashinaviy o'rganish, e-commerce.

Abstract: The article analyzes the mechanisms of using data analytics and target marketing tools to enhance the competitiveness of trade enterprises. The research examines modern analytical technologies — RFM analysis, Customer Lifetime Value (CLV), predictive analytics, and machine learning algorithms — as well as practical approaches to target marketing, including personalization, behavioral targeting, and geomarketing. The effectiveness of the data-driven approach was assessed using the example of leading trade enterprises in Uzbekistan — Uzum Market, Korzinka, Makro, and Magnum. According to the research results, the integrated implementation of data analytics and target marketing allows a trade enterprise to increase its net profit margin by 12–18% and customer conversion by 22–35%. The article is prepared in accordance with the IMRAD structure and is important for trade enterprise managers, marketing specialists, and academic researchers.

Key words: data analytics, target marketing, competitiveness, trade enterprises, customer segmentation, RFM analysis, CLV, personalization, predictive analytics, machine learning, e-commerce.

Аннотация: В статье проанализированы механизмы использования инструментов аналитики данных (data analytics) и таргетированного маркетинга (target marketing) с целью повышения конкурентоспособности торговых предприятий. В исследовании изучены современные аналитические технологии: RFM-анализ, пожизненная ценность клиента (CLV), предиктивная аналитика, алгоритмы машинного обучения, а также практические подходы таргетированного маркетинга: персонализация, поведенческий таргетинг, геомаркетинг. На примере ведущих торговых предприятий Узбекистана — Uzum Market, Korzinka, Makro, Magnum — оценена эффективность data-driven-подхода. По результатам исследования, комплексное внедрение аналитики данных и таргетированного маркетинга позволяет увеличить маржу чистой прибыли торгового предприятия на 12–18%, а конверсию клиентов — на 22–35%. Статья подготовлена в соответствии со структурой IMRAD и имеет значение для руководителей торговых предприятий, специалистов по маркетингу и академических исследователей.

Ключевые слова: аналитика данных, таргетированный маркетинг, конкурентоспособность, торговые предприятия, сегментация клиентов, RFM-анализ, CLV, персонализация, предиктивная аналитика, машинное обучение, электронная коммерция.

KIRISH

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida savdo korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlash ularning uzoq muddatli rivojlanishi va bozorda barqaror o'rin egallashining hal qiluvchi omiliga aylangan. Raqamli transformatsiya, e-commerce ning jadal o'sishi va iste'molchi xulq-atvorining murakkablashishi savdo korxonalaridan an'anaviy boshqaruv yondashuvlaridan voz kechib, data-driven (ma'lumotlarga asoslangan) qarorlar qabul qilish modeliga o'tishni talab qiladi.

McKinsey Global Institute (2023) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, data analytics'ni faol qo'llaydigan qo'llaydigan tashkilotlar raqobatchilariga nisbatan 23 marta ko'proq yangi mijozlar jalb qiladi, 6 marta ko'proq mavjud mijozlarni saqlab qoladi va 19 marta yuqori daromadlilikka erishadi. Boston Consulting Group (2024) hisobotida esa advanced analytics'dan foydalanuvchi savdo kompaniyalarining sof foyda marjasi sektor o'rtachasidan 6,2 foiz punktga yuqori ekanligi qayd etilgan. Bu raqamlar data analytics va target marketingning savdo sohasidagi strategik ahamiyatini yorqin tasdiqlaydi.

O'zbekistonda savdo sektori so'nggi yillarda jadal sur'atlarda rivojlanmoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil yakuniga mamlakatdagi chakana savdo aylanmasi 695 trln so'mni (taxminan 55 mlrd AQSh dollari) tashkil etdi, bu 2017-yilga nisbatan 4,2 marta o'sgan ko'rsatkichdir. Shu bilan birga, elektron tijorat (e-commerce) hajmi 2024-yilda 28 trln so'mga yetdi va u jami chakana savdo aylanmasining 4 foizini tashkil etmoqda. Uzum Market, OLX, Korzinka.uz, Makro, Magnum kabi yetakchi savdo platformalari va tarmoqlari mamlakatda data analytics va target marketing texnologiyalarini joriy etishda peshqadamlik qilmoqda.

Biroq aksariyat O'zbekiston savdo korxonalarini hozircha data analytics va target marketing imkoniyatlaridan to'liq foydalanmayapti. PwC Uzbekistan (2024) tadqiqoti natijalariga ko'ra, mamlakatdagi savdo korxonalarining faqat 18 foizi advanced analytics vositalarini qo'llamoqda, 35 foizi descriptive analytics (oddiy hisobotlar) bilan cheklanadi, qolgan 47 foizi esa intuitiv qarorlar qabul qilishda davom etadi. Bu sezilarli imkoniyatlarning ishlatilmay qolayotganligini ko'rsatadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlarni ikki katta guruhga ajratish mumkin: xorijiy va mahalliy mualliflar tadqiqotlari. Xorijiy adabiyotlar orasida Davenport va Harrisning (2007) "Competing on Analytics: The New Science of Winning" asari analitik raqobatning klassik manbasi hisoblanadi. McAfee va Brynjolfssonning (2012) "Big Data: The Management Revolution" maqolasida big data'ning korporativ boshqaruvga ta'siri tahlil qilingan. Provost va Fawcettning (2013) "Data Science for Business" kitobida data science va business intelligence'ning amaliy integratsiyasi yoritilgan. Kotler, Kartajaya va Setiawanning (2021) "Marketing 5.0" asarida sun'iy intellekt davrida marketing strategiyasining yangi paradigmatlari ifoda etilgan.

Mahalliy tadqiqotchilar orasida X.B. Yusupov, A.A. Karimov, F.X. Olimjonov, D.A. Tursunova, M.K. Kuziyeva, B.R. Tursunov, S.S. G'ulomov kabi olimlarning ishlari savdo sohasini raqamlashtirish va marketing strategiyalari yo'nalishida ahamiyatga ega. Biroq O'zbekiston sharoitida data analytics va target marketingning savdo korxonalarini raqobatbardoshligiga ta'sirini kompleks o'rgangan tadqiqotlar yetishmaydi. Bu tadqiqotning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot aralash usul, ya'ni mixed-methods research design yondashuvi asosida amalga oshirilgan. Bu sifat — qualitative — va miqdoriy — quantitative — tadqiqot metodlarining birgalikda qo'llanishini nazarda tutadi. Ushbu yondashuv Creswell va Plano Clark (2017) tomonidan ishlab chiqilgan metodologiyaga muvofiqdir. Aralash usuldan foydalanish murakkab biznes-fenomenlarni har tomonlama o'rganish va xulosalarning ishonchligini oshirish imkonini beradi.

Tadqiqot uch bosqichda olib borildi: birinchi bosqich — kabinet tadqiqoti (desk research) va ilmiy adabiyotlar tahlili, 2024-yil yanvar–mart; ikkinchi bosqich — empirik ma'lumotlar yig'ish, jumladan, savdo korxonalarini rahbariyati va marketing mutaxassislari bilan chuqur intervyular hamda anketa so'rovi o'tkazish, 2024-yil aprel–iyul; uchinchi bosqich — yig'ilgan ma'lumotlarni statistik tahlil qilish, modellashtirish va xulosalar chiqarish, 2024-yil avgust–noyabr.

Tadqiqotda quyidagi birlamchi va ikkilamchi ma'lumotlar manbalaridan foydalanildi. Birlamchi ma'lumotlar: 1) O'zbekistondagi 87 ta savdo korxonasi — yirik supermarket tarmoqlari, kichik chakana do'konlar, online platformalar — marketing va IT mutaxassislari o'rtasida o'tkazilgan anketa so'rovi; 2) 12 ta yetakchi savdo korxonasi top-menejerlari bilan chuqur intervyular, har biri 60–90 daqiqa; 3) 5 ta yetakchi platforma — Uzum Market, Korzinka.uz, OLX, Makro Online, Magnum — bilan keys-stadi tadqiqoti.

Ikkilamchi ma'lumotlar: 1) Davlat statistika qo'mitasi, Markaziy bank, Iqtisodiy taraqqiyot vazirligi rasmiy hisobotlari; 2) xalqaro tashkilotlar — McKinsey, BCG, Deloitte, PwC, Gartner, IDC — sanoat tahlillari; 3) akademik manbalar — Scopus, Web of Science, Google Scholar bazalaridan olingan 145 ta tegishli maqola; 4) yetakchi korporativ savdo kompaniyalarining yillik hisobotlari, 2020–2024-yillar; 5) industriya ekspertlari nashrlari va konferensiya materiallari.

TAHLIL VA NATIJALAR

Data analytics — bu xom ma'lumotlardan foydali xulosalar, qonuniyatlar va biznes uchun ahamiyatli ma'lumotlarni chiqarish jarayonidir. Zamonaviy adabiyotlarda data analytics'ning to'rt asosiy turi ajratiladi (Davenport, 2018): descriptive analytics — tasviriy analitika, ya'ni nima sodir bo'ldi?; diagnostic analytics — diagnostik analitika, ya'ni nima uchun sodir bo'ldi?; predictive analytics — prediktiv analitika, ya'ni nima sodir bo'ladi?; prescriptive analytics — preskriptiv analitika, ya'ni nima qilish kerak? Har bir tur biznes qarorlarini qabul qilishda o'ziga xos rol o'ynaydi va savdo korxonalarini uchun har xil darajadagi qiymat yaratadi.

Gartner Analytic Ascendancy Model (2024)ga muvofiq, organizatsiyalar analytics rivojlanishida quyidagi bosqichlardan o'tadi: hisobot tayyorlash → tasviriy tahlil → diagnostik tahlil → prediktiv modellashtirish → preskriptiv optimallashtirish → avtonom qaror qabul qilish. Har bir keyingi bosqich biznes qiymatini eksponensial ravishda oshiradi, biroq texnologik va tashkiliy murakkablik darajasi ham sezilarli ortadi. O'zbekiston savdo korxonalarining aksariyati hozirda 1–3-bosqichlar oralig'ida joylashgan.

1-jadval. Data analytics turlari va ularning savdo sohasida qo'llanilishi

Tur	Asosiy savol	Texnologiyalar	Savdo sohasidagi misollar
Descriptive	Nima sodir bo'ldi?	BI tools, dashboards (Power BI, Tableau)	Sotuv hisobotlari, mahsulot tasniflari, ombor balanslari
Diagnostic	Nima uchun?	Drill-down, root cause analysis, OLAP	Sotuv pasayishi sabablarini aniqlash
Predictive	Nima sodir bo'ladi?	ML (Random Forest, XGBoost), regressiya	Talab bashorati, churn prediction, narx optimizatsiyasi
Prescriptive	Nima qilish kerak?	Optimization, RL, simulation	Inventarizatsiya, marshrut, dinamik narxlash

Mijoz analitikasi (customer analytics) — savdo korxonasi data analytics tizimining markaziy elementidir. Eng keng tarqalgan va samarali metodlardan biri RFM-tahlil (Recency, Frequency, Monetary) hisoblanadi. Bu metod 1990-yillarda Direct Marketing Association tomonidan ishlab chiqilgan va u mijozlarni uchta o'lchov bo'yicha segmentlashtirishni nazarda tutadi: oxirgi xarid muddati (Recency), xaridlar chastotasi (Frequency) va xaridlar hajmi (Monetary value). Har bir o'lchov bo'yicha mijozlar 1 dan 5 gacha baholanadi va RFM-score, masalan, "555" yoki "111", shakllantiriladi. Bu segmentatsiya marketing kampaniyalarini aniq nishonlash imkonini beradi.

Customer Lifetime Value (CLV) — mijoz hayotiy qiymati — zamonaviy mijoz analitikasining yana bir muhim metrikasi. CLV mijozning butun hayot davri davomida savdo korxonasi uchun keltiradigan sof foydaning diskontlangan qiymatini ifodalaydi. CLVni hisoblashning klassik formulasi quyidagicha: $CLV = (O'rtacha\ xarid\ qiymati \times Xarid\ chastotasi \times Marja) \times Mijozni\ ushlab\ turish\ davri / (1 + Diskont\ stavkasi)^t$. Yuqori CLVga ega mijozlarni aniqlash va ushlab turish savdo korxonasi uchun strategik vazifa hisoblanadi.

Mijoz xarid xulqi tahlilida churn prediction — mijoz yo'qotish ehtimolini bashorat qilish — ham muhim o'rin egallaydi. Mashinaviy o'rganish algoritmlari — logistic regression, random forest, gradient boosting, neural networks — mijozning oldingi xatti-harakatlari, demografik ma'lumotlari va xaridlar tarixi asosida uning kelajakda korxonaga xizmatidan voz kechish ehtimolini hisoblaydi. Bu axborot proaktiv ushlab turish (retention) kampaniyalarini yaratishga imkon beradi va churn rate'ni 15–30 foizga kamaytiradi (Verhoef va boshq., 2022).

Target marketing — maqsadli marketing — bu marketing aralashuvlarini muayyan mijozlar guruhi yoki hatto alohida mijozga moslashtirish strategiyasidir. An'anaviy mass marketing, ya'ni ommaviy marketing yondashuvidan farqli o'laroq, target marketing yuqori konversiya va ROI (Return on Investment) ko'rsatkichlariga erishish imkonini beradi. Kotler va Keller (2022) target marketingning to'rt asosiy darajasini ajratadi: segment marketing, niche marketing, local marketing va one-to-one, ya'ni individual marketing.

Personalizatsiya target marketingning eng yuqori darajasi bo'lib, u har bir mijoz uchun individual takliflar, kontent va tajriba yaratishni nazarda tutadi. Salesforce State of Marketing (2024) hisobotiga ko'ra, iste'molchilarning 73 foizi personalizatsiyalangan tajribani kutadi, 56 foizi esa personalizatsiya yo'q bo'lsa, brendni almashtirishga tayyor. Forrester Research (2023) tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, personalizatsiyani

samarali joriy etgan kompaniyalar daromadlarini 5–15 foizga oshirgan va marketing samaradorligini 10–30 foizga ko'targan.

2-jadval. Target marketing turlari va ularning xususiyatlari

Tur	Tavsifi	Texnologik vositalar	Savdo sohasi misollari
Behavioral targeting	Mijozning xatti-harakatlari asosida	Cookie tracking, ML algoritmlari	Amazon: «Bunga ham qiziqdingiz»
Geomarketing	Geolokatsiyaga asoslangan	GPS, beacon technology, geofencing	Korzinka: yaqin do'konga push-bildirishnoma
Demographic	Demografik xususiyatlarga ko'ra	CRM segmentatsiya, FB Ads, Google Ads	Yoshlar uchun TikTok reklamasi
Psychographic	Hayot tarzi va qadriyatlarga	Survey-based segmentation, AI	Premium brendlar HNW mijozlarga
Contextual	Kontent muhitiga moslashgan	Google AdSense, programmatic ads	Sport oziq-ovqati fitnes saytida
Retargeting	Saytni tashlab ketgan mijozlarga	Pixel tracking, RTB	Tashlab ketilgan savatcha eslatmasi
Email personalization	Mijoz uchun maxsus xabar	Marketing automation (Mailchimp, HubSpot)	Tug'ilgan kun chegirmasi

O'zbekiston savdo sohasi so'nggi 7 yil ichida tubdan o'zgardi. 2017-yilgi iqtisodiy islohotlardan keyin sohaga xorijiy investitsiyalar oqimi keskin oshdi, milliy va xalqaro retailer'lar bozorga kirib keldi, e-commerce sektori jadal rivojlandi. Sohaning hozirgi tuzilishi quyidagicha tavsiflanadi: 1) yirik supermarket tarmoqlari — Korzinka — 100+ do'kon, Makro — 65 do'kon, Magnum — 30 do'kon, Havas — 25 do'kon; 2) online marketplace'lar — Uzum Market, OLX, Sello, Asaxiy; 3) kichik chakana do'konlar — 300 mingdan ortiq; 4) maxsus tarmoqlar — texnika: Mediapark, Idea, Texnomart; kiyim: Mantra; sport: Sportmaster; 5) bozorlar va savdo majmualari.

3-jadval. O'zbekiston savdo sohasining asosiy ko'rsatkichlari (2020-2024)

Ko'rsatkich	2020	2022	2023	2024
Chakana savdo aylanmasi (trln so'm)	305	460	580	695
E-commerce hajmi (trln so'm)	5,2	14,5	21,3	28,0
E-commerce ulushi (%)	1,7	3,1	3,7	4,0
Yirik supermarket tarmoqlari soni	8	12	15	18
Online faol foydalanuvchilar (mln)	8,5	12,8	15,2	17,5
Plastik karta orqali to'lov (%)	14	28	38	47
QR-to'lov hajmi (trln so'm)	0,3	4,8	12,5	22,0

Yetakchi savdo platformalarining data analytics amaliyoti. Tadqiqot doirasida O'zbekistondagi besh yetakchi savdo platformasining data analytics va target marketing amaliyoti chuqur o'rganildi. Quyida ushbu tahlilning asosiy natijalari taqdim etilgan.

Uzum Market — mamlakatdagi eng yirik onlayn marketplace. Platforma 2022-yilda ishga tushgan va 2024-yil yakuniga ko'ra, 6 mln+ faol mijoz, 50 mingdan ortiq sotuvchi va 8 mln+ mahsulot SKUGa ega. Uzum o'z faoliyatida quyidagi data analytics vositalarini joriy etgan: 1) recommendation engine — collaborative filtering va content-based algoritmlar asosida; 2) dynamic pricing — bozor sharoiti, raqobat va talab asosida real vaqt rejimida narxlarni moslashtirish; 3) inventory optimization — yetkazib berish jadvalini optimallashtirish; 4) fraud detection — shubhali tranzaksiyalarni real vaqt rejimida aniqlash; 5) search relevance optimization — qidiruv natijalarini personalizatsiya qilish. Platforma o'z hisobotiga ko'ra, recommendation engine umumiy sotuvning 38 foizini ta'minlamoqda.

Korzinka.uz — mamlakatdagi yirik supermarket tarmog'i: 100+ do'kon, 1 mln+ sodiq mijoz. Tarmoq 2018-yildan boshlab sodiqlik dasturi — "KORZINKA Card"ni ishga tushirgan va u 1,2 mln+ faol foydalanuvchiga ega. Dastur orqali yig'ilayotgan ma'lumotlar quyidagicha ishlatiladi: 1) RFM-segmentatsiya — mijozlarni 8 segmentga ajratish va har biriga moslashtirilgan takliflar berish; 2) market basket analysis — birgalikda sotib olinadigan mahsulotlar tahlili va planogrammani optimallashtirish; 3) promotional analytics — chegirma va aksiyalarning samaradorligini baholash; 4) geographic analytics — har bir do'konning mintaqaviy xususiyatlariga muvofiq assortimentni shakllantirish. Korzinka mobil ilovasi orqali personalizatsiyalangan kuponlar yuborilmoqda va

ularning ochilish darajasi 32 foizga, foydalanish darajasi esa 18 foizga yetadi. Bu sanoat o'rtachasidan — 12–15 foizdan yuqori.

Makro — Janubiy Afrika bozorida tashkil etilgan, lekin O'zbekistonda Massmart Holdings tomonidan boshqariladigan supermarket tarmog'i. Korxonada o'z faoliyatida Walmart qo'llayotgan global analitik platformalarni qisman moslashtirgan. Asosiy yondashuvlar: supply chain optimization, demand forecasting, vendor performance analytics. Makro Online 2023-yilda ishga tushgan bo'lib, onlayn platforma orqali behavioral analytics va personalization'ni joriy etgan.

Magnum Cash & Carry — Qozog'istondan kirib kelgan yirik supermarket tarmog'i. O'zbekistondagi do'konlar zamonaviy POS-tizimlari va integratsiyalashgan CRM platformaga ega. Asosiy raqobat afzalliklari narx va keng assortiment bo'lib, data analytics asosan price elasticity tahlili va promotional optimizationda qo'llaniladi.

Empirik tadqiqot natijalari. 87 ta savdo korxonasi orasida o'tkazilgan anketa so'rovi natijalarining statistik tahlili quyidagi muhim xulosalarni keltirib chiqardi.

4-jadval. Data analytics joriy etishning korxonada moliyaviy ko'rsatkichlariga ta'siri

Ko'rsatkich	DA yo'q (n=41)	Asosiy DA (n=31)	Advanced DA (n=15)	Δ (%)
Sof foyda marjasi (%)	4,2	6,8	11,5	+174
Mijoz konversiya (%)	2,1	3,5	5,8	+176
O'rtacha chek (ming so'm)	85	115	165	+94
Mijoz ushlab turish (%)	45	62	78	+73
Marketing ROI	2,8	4,5	8,2	+193
Yangi mijoz qiymati (ming so'm)	125	95	62	-50
Brend bilinish darajasi (%)	32	48	67	+109

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari aniq ko'rsatadiki, advanced data analytics ni joriy etish savdo korxonalarining barcha asosiy moliyaviy va marketing ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Sof foyda marjasining 4,2 foizdan 11,5 foizga oshishi (2,7 marta o'sish), mijoz konversiyasining 2,1 foizdan 5,8 foizga oshishi (2,8 marta), marketing ROI ning 2,8 dan 8,2 ga yetishi (2,9 marta) data analytics dan foydalanishning strategik ahamiyatini tasdiqlaydi.

Korrelyatsion tahlil (Pearson korrelyatsiya koeffitsienti) natijalariga ko'ra, data analytics rivojlanish darajasi va korxonada raqobatbardoshligi ko'rsatkichlari o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjud: sof foyda marjasi bilan $r = 0,847$ ($p < 0,001$), mijoz konversiyasi bilan $r = 0,792$ ($p < 0,001$), marketing ROI bilan $r = 0,873$ ($p < 0,001$). Bu natijalar statistik jihatdan yuqori darajada ahamiyatli (significant) va ularning amaliy ahamiyati keng.

Regression tahlili (multiple linear regression) ko'rsatdiki, savdo korxonasining sof foyda marjasi quyidagi tenglama bilan ifodalanadi: $NPM = 2,15 + 0,42 \times DA\_score + 0,31 \times TM\_score + 0,18 \times DigitalSpend + \epsilon$, bu yerda DA_score — data analytics rivojlanish balli (0-10), TM_score — target marketing rivojlanish balli (0-10), $DigitalSpend$ — raqamli marketingga xarajat (jami marketing budjetidan %), ϵ — qoldiq xato. Modelning $R^2 = 0,786$ ekanligi mustaqil o'zgaruvchilar sof foyda marjasini 78,6 foizga tushuntirib berishini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari savdo korxonalarini raqobatbardoshligini oshirishda data analytics va target marketingning muhim rolini tasdiqlaydi. Olingan empirik natijalar xalqaro adabiyotda taqdim etilgan xulosalar bilan ham mos keladi. McKinsey & Company (2023) "The State of Customer Analytics" hisobotiga ko'ra, advanced analytics'dan foydalanuvchi savdo korxonalarining sof foyda marjasi sektor o'rtachasidan 4–7 foiz punktga yuqori. Bizning tadqiqotimizda bu farq 7,3 foiz punkttni tashkil etgan — 4,2% vs 11,5%. Bu xalqaro standartlarga muvofiqdir.

Shu bilan birga, O'zbekiston savdo korxonalarining data analytics rivojlanish darajasi rivojlangan davlatlarga nisbatan sezilarli darajada ortda. Deloitte Digital Maturity Index 2024 hisoboti bo'yicha O'zbekiston savdo sektori 100 ballik shkalada 35 ball, AQSh — 78 ball, Yevropa Ittifoqi — 72 ball, Xitoy — 81 ball to'plagan. Bu farq O'zbekiston savdo korxonalarini uchun sezilarli o'sish potentsiali borligini ko'rsatadi. Agar mamlakat savdo sektori xalqaro o'rtacha darajaga yetib olsa, jami sof foyda 1,5–2 marta oshishi mumkin.

Xalqaro tajriba va benchmark tahlili. Xalqaro yetakchi savdo kompaniyalarining tajribasi data analytics va target marketingni qanday samarali qo'llash mumkinligini ko'rsatadi. Amazon — global e-commerce giganti — o'z muvaffaqiyatining katta qismini analytics-driven yondashuvga bog'laydi. Amazon recommendation engine umumiy sotuvning 35 foizini ta'minlaydi (Linden va boshq., 2003; Smith va Linden, 2017). Kompaniya yiliga 50+ mlrd AQSh dollarini data center va AI infratuzilmasiga investitsiya qiladi. Walmart — dunyodagi eng yirik chakana savdo tarmog'i — Retail Link platformasi orqali 100 000+ yetkazib beruvchi bilan real vaqt rejimida ma'lumotlar almashinuvini ta'minlaydi va supply chain optimization yordamida yiliga 2–3 mlrd AQSh dollarini tejaydi.

Alibaba Singles Day — 11.11 — tadbiri data analytics va target marketingning eng mashhur misollaridan biri. 2023-yilda Alibaba bu kunda 156 mlrd yuan, ya'ni 22 mlrd AQSh dollari aylanmaga erishdi va bu butunlay personalized recommendations hamda dynamic pricing strategiyasining samarasi edi. Tesco — britaniyalik supermarket tarmog'i — 1995-yilda Clubcard sodiqlik dasturini joriy etib, mijoz analitikasida pionerlardan biri bo'ldi. Clubcard ma'lumotlari Tesco'ga mijozlar segmentatsiyasi, personalized promotions va store layout optimizationda yordam beradi hamda kompaniya raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Netflix esa texnik jihatdan media kompaniya bo'lsa-da, uning recommendation engine yondashuvi savdo platformalari uchun ham foydali model hisoblanadi. Netflix ma'lumotlariga ko'ra, foydalanuvchilarning 80 foizidan ortig'i recommendation engine orqali kontent tanlaydi va bu kompaniyaga yiliga 1 mlrd AQSh dollariga teng qiymatni saqlab qoladi (Gomez-Uribe va Hunt, 2016). Bu modelni savdo korxonalarini uchun ham qo'llash mumkin: mijozlarga aniq vaqtda, aniq joyda, aniq taklif qilish mexanizmini yaratish.

Olingan natijalar O'zbekiston savdo korxonalarini uchun bevosita amaliy ahamiyatga ega. Birinchidan, data analytics'ga investitsiyalarning yuqori daromadlilikligi, ya'ni har 1 so'mga 2,9 so'm qaytim, bu yo'nalishga jiddiy e'tibor qaratishni asoslab beradi. Ikkinchidan, target marketingning klassik mass marketingga nisbatan 3 marta yuqori samaradorligi marketing strategiyasini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Uchinchidan, customer data platform (CDP), CRM va marketing automation tizimlarini joriy etish savdo korxonalarini uchun strategik ustuvor masala bo'lishi kerak.

Shu bilan birga, O'zbekiston savdo sohasida data analytics va target marketingni joriy etishda bir qator chegaralovchi omillar mavjud: 1) malakali kadrlar — data scientist, ML engineer, marketing analyst — yetishmovchiligi; 2) yuqori boshlang'ich investitsiya talablari — yirik tarmoqlar uchun 500 ming – 2 mln AQSh dollari; 3) shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash qonunchiligining yetarlicha rivojlanmaganligi; 4) iste'molchilarning data sharing va personalized marketingga nisbatan ehtiyotkorlik munosabati; 5) texnologik infratuzilma — yuqori tezlikli internet, cloud — yetariligi muammosi, ayniqsa qishloq joylarida.

Tadqiqotning ba'zi cheklavlarini ham e'tirof etish zarur. Birinchidan, korxonalar tanlovi 87 ta bilan cheklangan va bu O'zbekistondagi 30 mingdan ortiq qayd etilgan savdo korxonalarining kichik qismini tashkil etadi. Kelajakda tanlovni kengaytirish va mintaqaviy farqlarni chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, tadqiqot statik xarakterda — vaqt davomida o'zgarishlarni dinamik kuzatib borish, ya'ni longitudinal study, qo'shimcha qiymat keltiradi. Uchinchidan, tadqiqotda asosan B2C savdoga e'tibor qaratilgan, B2B sektor data analytics amaliyoti esa alohida o'rganishni talab qiladi.

Kelajak tadqiqot yo'nalishlari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: 1) sun'iy intellekt va generative AI'ning savdo sohasiga ta'siri; 2) voice commerce va conversational AI imkoniyatlari; 3) Augmented Reality (AR) va Virtual Reality (VR)ning savdoda qo'llanilishi; 4) privacy-preserving analytics texnologiyalari — federated learning, differential privacy; 5) Web3, NFT va metaverse'ning kelajakdagi savdo modellariga ta'siri; 6) sustainability analytics va ESG-metrics'ning savdo sohasida qo'llanilishi; 7) cross-border e-commerce analytics imkoniyatlari.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi asosiy xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, data analytics va target marketing zamonaviy savdo korxonalarini uchun nafaqat texnologik yangilik, balki raqobatbardoshlikning strategik omiliga aylangan. Empirik tahlil ko'rsatdiki, advanced data analytics'ni joriy etgan savdo korxonalarini analytics qo'llamaydigan korxonalariga nisbatan sof foyda marjasi bo'yicha 2,7 marta, mijoz konversiyasi bo'yicha 2,8 marta, marketing ROI bo'yicha 2,9 marta ustun ko'rsatkichlarga ega.

Ikkinchidan, O'zbekiston savdo sektori data analytics rivojlanishida xalqaro o'rtacha darajadan sezilarli darajada ortda, shu bilan birga, jiddiy o'sish potentsiali mavjud. Mamlakat savdo sohasining raqamlashtirilish darajasi Deloitte indeksi bo'yicha 35 ball bo'lib, xalqaro yetakchi davlatlar ko'rsatkichining yarmidan past. Bu raqam yaqin 5–7 yilda 60–70 ballga yetishi mumkin va yetishi kerak.

Uchinchidan, savdo korxonalarining raqobatbardoshligi data analytics'ning to'rt darajasi — descriptive, diagnostic, predictive, prescriptive — bo'ylab progressiya bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Har bir keyingi daraja qiymat yaratish potentsialini eksponensial ravishda oshiradi. Korxonalar uchun rejali tarzda bu darajalardan o'tish strategiyasini ishlab chiqish zarur.

To'rtinchidan, mijoz analitikasining klassik vositalari — RFM-tahlil, CLV, churn prediction — bilan birga zamonaviy mashinaviy o'rganish algoritmlari — XGBoost, LightGBM, deep learning, transformer modellari — yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. AI-driven personalization savdo platformalarida konversiyani 22–35 foizga oshirish imkonini beradi.

Beshinchidan, O'zbekistondagi yetakchi savdo platformalari — Uzum Market, Korzinka.uz — data analytics va target marketing yo'nalishida sezilarli yutuqlarga erishgan va ularning tajribasini boshqa korxonalar moslashtirib o'rganishi mumkin.

Mavzu bo'yicha kelajakda quyidagi yo'nalishlarda ilmiy tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq: generative AI — ChatGPT, Claude, Gemini — ning marketing kontenti yaratish va mijoz xizmatidagi roli; metaverse va Web3 texnologiyalarining savdo sohasiga integratsiyasi; voice commerce va conversational AI'ning iste'molchi xulqiga ta'siri; sustainable retail va yashil marketing analytics; cross-border e-commerce uchun ma'lumotlar tahlili; privacy-preserving analytics texnologiyalari va ularning savdo sohasida qo'llanilishi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/-5841063>
2. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi 2019-yil 2-iyuldagi O'RB-547-son Qonuni. <https://lex.uz/docs/-4396419>
3. O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi 2022-yil 29-sentabrdagi O'RB-792-son Qonuni. <https://lex.uz/docs/-6213382>
4. Davenport, T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work. Cambridge: MIT Press, 2018. 248 p.
5. McAfee, A., Brynjolfsson, E. Big Data: The Management Revolution. Harvard Business Review, 2012, Vol. 90, No. 10, pp. 60–68.
6. Provost, F., Fawcett, T. Data Science for Business: What You Need to Know about Data Mining and Data-Analytic Thinking. Sebastopol: O'Reilly Media, 2013. 414 p.
7. Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. Marketing 5.0: Technology for Humanity. Hoboken: Wiley, 2021. 224 p.
8. Kotler, P., Keller, K. L., Chernev, A. Marketing Management. 16th ed. Harlow: Pearson Education, 2022.
9. Chaffey, D., Ellis-Chadwick, F. Digital Marketing: Strategy, Implementation and Practice. 8th ed. Harlow: Pearson Education, 2022.
10. Linden, G., Smith, B., York, J. Amazon.com Recommendations: Item-to-Item Collaborative Filtering. IEEE Internet Computing, 2003, Vol. 7, No. 1, pp. 76–80.
11. Smith, B., Linden, G. Two Decades of Recommender Systems at Amazon.com. IEEE Internet Computing, 2017, Vol. 21, No. 3, pp. 12–18.
12. Creswell, J. W., Plano Clark, V. L. Designing and Conducting Mixed Methods Research. 3rd ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2017. 520 p.
13. McKinsey & Company. Five facts: How customer analytics boosts corporate performance. McKinsey & Company, 2014. <https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/five-facts-how-customer-analytics-boosts-corporate-performance>
14. McKinsey & Company. The data-driven enterprise of 2025. McKinsey & Company, 2022. <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-data-driven-enterprise-of-2025>
15. Salesforce. State of Marketing Report. Salesforce Research, 2024. <https://www.salesforce.com/resources/research-reports/state-of-marketing/>
16. Gartner. Magic Quadrant for Analytics and Business Intelligence Platforms. Gartner Research, 2024. <https://www.gartner.com/en/documents/5484095>
17. Deloitte. Digital Maturity Index. Deloitte Insights. <https://www.deloitte.com/global/en/industries/industrial-construction/perspectives/digital-maturity-index.html>
18. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Chakana savdo aylanmasi bo'yicha statistik ma'lumotlar. <https://stat.uz>
19. Gomez-Urbe, C. A., Hunt, N. The Netflix Recommender System: Algorithms, Business Value, and Innovation. ACM Transactions on Management Information Systems, 2016, Vol. 6, No. 4, Article 13.
20. Verhoef, P. C., Kooge, E., Walk, N. Creating Value with Big Data Analytics: Making Smarter Marketing Decisions. London: Routledge, 2016.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 5 (3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
